

ADALÉKOK SZEMERE BERTALAN KORMÁNYBIZTOSI TEVÉKENYSÉGÉHEZ

HUGYECZ JÁNOS

Szemere Bertalan politikai pályafutásának jelentős állomása volt teljhatalmú kormánybiztossá történt kinevezése. E tanulmány újabb adalékokat szolgáltat közéleti tevékenységének e szakaszához.

Az ország katonai helyzete 1848 decemberére katasztrófálissá vált. A december 2-án lemondott Ferdinánd helyére a 18 éves Ferenc József került a trónra. Eddig tartott a császári sereg tétovázása. A haditerv szerint Windischgrätz Bécs alól támadott a fősereggel Pest felé, bal szárnyán Simunich altábornagy a szlovák nemzeti felkelés vezetőivel a Felvidék elfoglalására indult. Délen Nugent tábornok a horvát határőrszázlójak összegyűjtésével szintén támadott. Keleten, Erdélyben Puchner tábornok elfoglalva tartotta az országrész nagy részét. A Schlick hadtest Kassa felé közeledett.¹ Velük szemben létszámban és kiképzésben jóval gyengébb magyar honvédek állomásoztak, illetve próbálták felvenni a harcot; egyelőre többnyire sikertelenül. Bár december második felére Bem tábornok erdélyi, Damjanich tábornok alvidéki sikerei némileg módosították a helyzetet, de elesett a Dunántúl nagyobbik fele, Windischgrätz Pest felé közeledett és aggasztó volt a katonai helyzet Kassa környékén is.

Az 1848. december 14-én tartott képviselőházi ülésen magát Mészáros Lázár hadügyminisztert nevezték ki a Felvidékre vezénylő tábornoknak.² Teljhatalmú kormánybiztosnak pedig egész Felső-Magyarországra december 13-án *Szemere Bertalant* nevezte ki a Honvédelmi Bizottmány.³

Az egykori kormánybiztosok igen fontos feladatokat láttak el. „A kormánybiztos a megyében a Honvédelmi Bizottmány képviselője és így az új hatalom hordozója, az új közigazgatás szervezője volt. Ahol a megyei közigazgatás tétlenkedett ott a kormánybiztosok intézkedtek az újoncozás, a felkelés megszervezése és a hadsereg ellátása területén. Alájuk tartoztak a megyében állomásozó vagy oda érkező összes katonai egységek. A kormánybiztosok ellenőrizték mindazoknak az üzemeknek a tevékenységét, amelyek a hadianyagot vagy katonai ruházatot és felszerelést készítették, ők foglalkoztak a szükséges gabona felvásárlásával, s emellett még különleges feladatokat is elláttak.”⁴

December 16-án érkezett Szemere Miskolcra, ahol pánikhangulat fogadta. Sem a várost, sem az országrészt számottevő kiképzett fegyveres haderő nem védte. „Kiképzett,

1. *Várady G.*, 1976. 179–183.

2. *Nemeskürty I.*, 1977. 298.

3. *Helytörténeti Dokumentumtár*, 53. 4326.

4. *R. A. Averbuch*, 1970. 64.

hivatásos katonák csak a 8. huszárezred egy odavezényelt századában, valamint a frissiben alakult 13. és 14. honvéd huszárezredek itt működő osztályaiban voltak. A gyalogság hat honvédszászlóaljából és egy lengyel önkéntes századból állt. Mind a hat honvédszászlóalj októberi sorozású alakulat volt, az első tíz közül egy sem szerepelt Miskolc alatt. Csak a 17.-nek és 20.-nak volt szabályos felszerelése . . . A többieknek csak lándzsájuk, kaszájuk volt és az alapkiképzésen is alig estek át: a 26. egri, a 42. sárospataki, az 53. hajdúszoboszlói, az 54. pozsonyi honvédszászlóaljakat tehát semmiképpen sem lehetett harc képes alakulatoknak nevezni.”⁵

Nem csoda tehát, hogy december 11-én Kassa környékén csatát vesztek a császáriak túlerőben lévő, kiképzett csapataival szemben. Miskolcon demoralizálódott seregmaradványok gyülekeztek. A város védelmét gyűlésen elhatározták.⁶ Ilyen körülmények között, szervezés hiányában aligha lett volna tartható. Szemere nem is egyedül érkezett; magával hozta *Vadnay Miksát* is szabadsapat alakítása végett.⁷

A Miskolc székhellyel megalakult Felső-magyarországi Kormánybiztosság területén már 1848 októberétől működtek kormánybiztosok; közülük kiemelkedett *Farkassányi Sámuel*, aki később Szemere Bertalannak is igen nagy segítségére volt.⁸

Szemere kinevezési okmányával érdemes részletesen is megismerkednünk. „A honvédelmi bizottmány Szemere Bertalan honvédelmi bizottmányi tag úrnak.

Miután a Kassa melletti veszteség a hazát méltán nagy aggodalomba ejtette, s az ország épsége megkívánja, hogy Schlick a maga seregével előnyomulásában ne csak meggátoltassék, hanem kiveretessék, sőt megsemmisítessék, minden véderőt össze kell vonni minden lehető eszközét a győzelemnek előteremteni. Ki fontosnak tartja a kormány ez ország rész csendben tartását, mely erejének egyik kútfeje, bevallotta akkor, midőn a hadügyminisztert a sereg vezérletével megbízta.

Ép azon okból önt teljes hatalmú korm. biztosnak a honvédelmi bizottmány ki nevezi aképpen, hogy Gömör, Abaúj, Szepes, Zemplény, Szabolcs, Borsod, Heves, Pest vármegyékben, a hajdú és Jászkun kerületekben mindent tehessen, rendelhessen, parancsolhasson a mit az ellenség meggyőzésére, megsemmisítésére szükségesnek és kívánatosnak tart, és e tekintetben rendeléseinek a megnevezett megyék kerületek, sőt a már kinevezett k. biztosok is pontosan és felelőség terhe alatt s minden feltétel nélkül engedelmesskedni köteleességöknek ismerjék. Különben semmi szín alatt nem cselekedvén.

Kelt Pesten December 13-án 1848.

A honvédelmi bizottmány
Kossuth Lajos, elnök.”⁹

Másnap, december 17-én a megyei közgyűlés előtt is hivatalosan bejelentették megérkezését és jövetelének célját.¹⁰ Ugyanezen a napon hirdették ki első rendeleteit. E szerint a tisztviselőknek nem volt szabad távozni engedély nélkül állomáshelyükről; lovas

5. *Nemeskürty I.*, 1976. 299.

6. *Szücs M.*, 1981. 258.

7. *Szücs M.*, 1981. 258.

8. *Deák G.*, 1960. 5253.

9. *Helytörténeti Dokumentumtár*, 53. 4326.

10. *Megyei Jegyzőkönyv*, 1848. 4504. 691.

embereket, szekereket kellett beállítani a hírközlés és kapcsolatteremtés javítása érdekében. A népet minden vallásbeli lelkésznek buzdítani kellett. Rögtönítélő bíróság és haditörvényszék felállítását is megparancsolta. Elrendelte a Miskolcon és Szikszón Kassa felé menők megmotosztását a kémtevékenység akadályozása céljából. Megtiltotta a lövöldözést. Aki este 9 óra után lámpa nélkül ment az utcán, annak elfogattatását helyezte kilátásba. Felszólította a lakosságot a táborozási élelem megajánlására: aki erre képes, jelentse haladéktalanul.¹¹ Igyekezett a közrendet megerősíteni és a hadsereg ellátását is biztosítani.

Meg is indult a hadsereg szervezése Mészáros Lázár vezetésével. A hagyományos falragaszokon kívül Szemere felhasználta az 1842 óta megjelenő Miskolci Értesítőt is tájékoztatás céljából. Az értesítő eddig hetente jelent meg, s elsősorban hirdetések tartalmazott.¹² Az 1848. december 23-i számban olvashatták a lakosok, hogy a lap ezentúl naponta fog megjelenni. „Szükségesnek és célszerűnek találtam, hogy még a táborozás tart az értesítő naponként megjelenjen, részint hogy a rendeletek, napi parancsok, benne gyorsan közöltessenek, részint, hogy a közönség mindenről rögtön értesíthessék. Rovataiba minden hazafiú s bátor nyilatkozatok, felhívások sőt javaslatok is szívesen fölvetetnek. A szó, a hazafiú, a lelkesítő szó, szülő anyja jeles és vitéz tetteknek.”¹³

December végéig a hadsereg szervezését kívánta elősegíteni elsősorban. Naponta jelentek meg rendeletei ezzel kapcsolatban. Nem állt például elegendő mennyiségű termény rendelkezésre, ezt felvásárlással kívánta biztosítani és az ehhez szükséges 5000 Ft-ot egyelőre kölcsönként teremtette elő.¹⁴ Kijelölte a katonák szállását és felszólította a tábori főbiztost, hogy minden eszközzel teremtse elő a had számára a szükséges ellátmányt.¹⁵ Néhány nap múlva értesítette Duschek Ferenc pénzügyminiszter, hogy a katonaság számára előlegezte a kért összeget.¹⁶ A kisebb fosztogató csapatokkal szemben, a polgárokat védelmére mozgó, nem a hadsereg kötelékébe tartozó csapatokat akart létrehozni. A hadseregbe bevonuló újoncnak foglalt fizetett. Az anyagi költségekre szolgáló 20 000 Ft-ot a miskolci sóhivatalnak kellett biztosítani.¹⁷ Kérte Borsod vármegyétől 3000 nemzetőr rögtöni kiállítását és e kiállítást a szolgabíráknak és nemzetőrségi századosoknak kellett megszervezniük. A létszámot először a nőtlenekből, majd gyermektelen nősökből kellett feltölteni.¹⁸ Schlick csapataival szemben erősíteni akarta a sereget. Schlick tábornok december végére hadtestével előnyomult Forróig, ezért biztonsági okokból a hadipénztárat Egerbe vitték.¹⁹

1849 januárjára, a hadihelyzet súlyosbodása következtében a kormány Debrecenbe menekült, így Felső-magyarország jelentősége is megnőtt. Fokozott figyelmet kellett fordítani minden ügyre, mely a katonaságot érintette. Lónyai László zászlóaljparancsnok kéréssel fordult Szemeréhez, hogy a napi 8 krajcár zsold felett a nemzetőrök kapják meg a

11. Helytörténeti Dokumentumtár, 53. 4326.
12. Magyar városok monográfiája, 1929. 121.
13. Helytörténeti Dokumentumtár, 73. 216.
14. Megyei Jegyzőkönyv, 1848. 4510–12. 694.
15. Megyei Jegyzőkönyv, 1848. 4513. 694.
16. Megyei Jegyzőkönyv, 1848. 4515. 694.
17. Megyei Jegyzőkönyv, 1848. 4516. 694.
18. Megyei Jegyzőkönyv, 1848. 4519. 699.
19. Megyei Jegyzőkönyv, 1848. 4550. 711.

2 krajcár húspénzt.²⁰ Szemere haladék nélkül intézkedett, közgyűlésen kérte a mérsékelt adó behajtását, melyből a kiadások fedezését kívánta megoldani és egyben bizottságot nevezett ki a végrehajtáshoz. Miskolc város vezetőit pedig megerősítette hivatalukban.²¹

Január 4-én ismét csatát veszített a felső-magyarországi had Kassa mellett. Szemere ennek ellenére buzdító plakátot adatott ki, melyben leszögezte: a gyakorlat majd megtaníttja a sereget nyerni, győztes csatákat vívni.²² A magyar sereg január 6-án Miskolcra hátrált, ahová Klapka is megérkezett január 11-én, átvenni a parancsnokságot. Már január 12-én Tokajba parancsolta a csapatokat átszervezés céljából. Miskolcot mindössze Dessewffy Arisztid alezredes dandára védte.²³ Január 15-én parancs érkezett e dandárhoz is a város elhagyására és Tokajba történő vonulására. Szemere Bertalan ezen parancs ellen érelyesen tiltakozott. „Azt tartja a honvéd-bizottmány: csata nélkül Miskolczot fel nem adni. Azt tartom én. Oka, mert Abaúj, Torna, Gömör, Borsod, Heves elveszett. E megyék jelen kútforrásaink egy negyedét teszik. E pont a közvélemény kútfeje is. Ezt feladva még csizmát sem vehetünk. Számúztuk magunkat a tiszai pusztaságra, hol malom sincs. Miskolc nélkül lisztünk nem lesz, fánk sem és a legtöbb sem. Debrecent is haladja e pont ilyen tekintetben. Vannak kérdések, mikben a politikai tekintély föbb, ez olyan. Ez öt megye elvesztése körülbelül oly sensatiot okoz, mind Buda-Pesté. Ezért azon parancsot, mit ön ma Dessewffy alezredes úrhoz intézett, meglepetve olvastam. Ebben ki van mondva Miskolc feladása. Ezt tiltja a honvéd-bizottmány én a parancshoz ragaszkodom, elvállalom a felelőséget érte.”²⁴ Ennek ellenére az eredeti Klapka féle utasítást hajtották végre és Szemere is kénytelen volt székhelyét átteni Tokajba.

„Miskolc védtelen maradt és várták az ellenséget a lakók. Schlick azonban utoljára sem jött ide, hanem 25-én délután a Schulcig, Kriegerm és Parott alatti sereg érkezett ide Pestről. Ez váratlan volt, mert csak tegnap hallánk először, hogy közelget. — Hozzánk két vasas szállásoltatott a városi tanácsnak ki kellett menni, nyilvánítani, hogy befogadja a császári sereget. A fegyverek beszedetni rendeltettek, de már csak kaszák voltak a népnél, a nemzetőrség feloszlatott.”²⁵ A kortárs Szücs Miklós naplójához kiegészítésképpen még néhány intézkedést érdemes fűzni. Kiengedték a politikai foglyokat, élelmiszereket rekviráltak, illetve ezer pár csizma és bakancs elkészítésére és átadására adtak ki parancsot. Törvénytelennek mondták ki a két alispán és főispán működését és helyükbe Bárczay László és Sütő János urakat nevezték ki alispánoknak, bár tiltakoztak ellene.²⁶ Január 27-én erőszakosan feleskettették a városi vezetőket a császárra.²⁷ 28-án Schulzig kivonult a városból, de előőrsei a Sajó hídjánál állomásoztak. Így állandóan parancsokat küldött a város vezetőinek, melyeket ők kénytelenek voltak végrehajtani, hiszen bármelyik órában visszatérhetett.²⁸ Közben Klapka január 22–23-án, majd 31-én győzött Tarcál és Bodrogkeresztúr térségében. Schlick megkezdte hátrálását Miskolcon keresztül.²⁹

20. Megyei Jegyzőkönyv, 1848. 18. 5.

21. Megyei Jegyzőkönyv, 1848. 28. 9.

22. Helytörténeti Dokumentumtár, 53. 4333.

23. Szendrei J., 1910. 86.

24. Szemere B., 1870. 27–28.

25. Szücs Miklós naplója, 1981. 262.

26. Szendrei J., 1910. 87.

27. Szendrei J., 1910. 90.

28. Szendrei J., 1910. 92.

29. Szendrei J., 1910. 92.

Szemere sem télenkedett. 24-én Tokajban kiadott plakátján értesített a győzelemről és elrendelte, hogy vagy őt, vagy a fővezért köteles értesíteni az, akinek tudomására jutott valami az ellenség számát, hadmozdulatait illetően. Be kellett szolgáltatni az elhagyott honvéd felszerelési tárgyakat. Aki az ellenségtől vett el felszerelést és beszolgáltatta, jutalomba részesülhetett.³⁰ Egy másik rendeletében ugyanezen a napon újra figyelmeztette a helyüket elhagyó hivatalnokokat, hogy árulónak tekinti őket. Népfelkelésre is buzdított. „Itt van az alkalma a felkelésnek. Ó te ezerkarú nép. A hadsereg megverheti az ellenséget, de csak te semmisítheted meg. Te milliókból állsz te mindenható vagy a földön. Te élete és véde vagy a szabadságnak, halála a zsamokságnak.” Követendő módszerként ajánlotta az élelmiszerek megsemmisítését az ellenség elől és ezen csapatok szüntelen háborgatását is megparancsolta.³¹

A megvert császári seregek február 6-án végleg elhagyták Miskolcot és környékét, magukkal vitték a két általuk kinevezett alispánt. 7-én először Perczel, majd Dembinszky serege érkezett a városba és velük Szemere is megjött.³² Február 8-án az ellenséggel való viselkedés tárgyában plakát jelent meg. „1. Az ellenség erőszakos és zsarnoki rendeleteit végrehajtani nem szabad, a ki teljesíti hadi törvényszék elé állítatik. 2. Azok már magokban is törvényteleneknek és érvényteleneknek nyilvánítatnak. 3. Bárczay László és Sütő János az ellenségtől az alispánságot elvállalván, s még akkor is intézkedvén, midőn innen elmehettek volna, mert az ellenség már eltávozott, elfogatni s vád alá vétetni rendeltetnek. 4. Kik erőszakosan, szuronyok hatalmával hódolatra és esküre kényszerítettek (mert hiszem, Borsodban a nélkül senki sem hódolt) azoktól megvárom, hogy ellenkező nyilatkozataikat hozzám 48 óra alatt sietve beküldjék.”³³

A tények ismeretében, az akaratok ellenére kinevezett alispánok elleni elfogatóparancs túl szigorú volt, – mint ahogyan ezt a későbbiekben látni fogjuk. Február 11-én a megyei honvédelmi választmány-ülésén olvasták fel levelét, melyben a betegsége miatt lemondott id. Miklós Ferencz első alispán helyett Gencsy László másodalispánt, ennek helyére pedig Ragályi Károly, volt főszolgabíró nevezte ki. E kinevezés csak a háborús időszakra vonatkozott, mert a levél leszögezte, hogy ezen időszak elteltével törvényes választásokat kell tartani.³⁴ Felhatalmazott egy bizottságot, hogy a Schulzig altábornagy által kinevezett alispánok munkáit a jegyzőkönyvek alapján vizsgálja felül és tegyen erről jelentést neki és a honvédelmi választmánynak. Ennek tagjai: Dominkovics Lajos főpénztárnok, Bakó János tiszti főügyész, Vadnai Barna központi főszolgabíró és Apostol József aljegyző voltak.³⁵ Érdekesképpen: Dominkovics Lajost, ugyanazon forrás szerint, melyben a két alispán kinevezését megtaláljuk, Schulzig altábornagy főkormányzónak nevezte ki, amely tisztség alól két nap múlva a főpénztárnokság ürügyén tudott csak megszabadulni. A megyei közgyűlés átadta Szemerének a császári sereg megszállása alatt lejegyzet naplókat és rendeletek jegyzőkönyveit, hogy ezeket – felülvizsgálván – hagyja jóvá vagy semmisítse meg.³⁶ Február 15-én a honvédelmi választmány előtt elő is terjesz-

30. Helytörténeti Dokumentumtár, 53. 4336.

31. Papp D., 331–332.

32. Szücs M., 1981. 262.

33. Helytörténeti Dokumentumtár, 53. 4337.

34. Megyei Jegyzőkönyv, 1849. 70. 17.

35. Megyei Jegyzőkönyv, 1849. 71. 18.

36. Megyei Jegyzőkönyv, 1849. 78. 21.

tették a felülvizsgáló bizottság jelentését a tisztségviselők és alispánok munkájának értékeléséről. E jegyzőkönyvből érdemes idéznünk a két alispán ügyében beadott kérvényeket és a honvédelmi választmány véleményét tevékenységükkel kapcsolatban.

„A császári sereg által magával elvitt férjeiknek addig is míg magokat teljesen igazolhatják az ellenük kiadott elfogatási parancs alul feloldoztatását Szemere Bertalan Kormány Biztos Úrnál kieszközölt közbenjárásukért Bárczay Lászlóné és Sütő Jánosné asszonyok által beadott elnöki leg a küldöttségnek tárgyalás végett kiadott folyamodványa a tudósító küldöttség azon nézete kifejezése mellett terjeszti elő, miszerint Bárczay László és Sütő János Urak, azon körülmények tekintetbe vételével melyek között alispánokká lenni s ezen hivatalt viselni erőszakoltattak, de tekintetbe vételével azon hazafiúi érzelmeknek is melyet eddigi közéletük tanúsít s mely a reájok erőltetett hivatal viselése alatt több eljárásukat jellemzett közbenjárásukat teljesen igénybe veszik. Mi ezen folyamodványt melynek soraiba az ész meggyőző okai mellé a leggyöngédebb s legsebesültebb női szív rakta le fájdalját- egész terjedelmében átnyújtjuk Szemere Bertalan teljhatalmú Kormánybiztos Úrnak. – El van abban mondva minden mit reájok nézve legbecesebb élet s magokéval egy becsület féltése folyamodó nők elébe írt, el van mondva, mivel férjeik szabadságban hagyását eszközölni remélték. Azon helyre juttatjuk e folyamodványt hol a bírói magas tisztt kötelességéhez képest a felhozott okok valódi súlyok szerint fognak méretni, de oly helyre egyszersmind hív a szív szózata is mindig felhatolt s felhozand ez esetben is . . . Nyíltan hivatkozhatunk pedig az érintettek hazafiúságára, mert arra mind magok, mind azok életéből kikre leegyenesebb hatásuk vala meggyőző adatokat mutathatunk fel. Bárczay László Úrnak egyetlen fia azon időtül fogva, melyben a magyar szabadság s függetlenségnek az önkényesi harca kezdődik hű bajnoka volt ez ügynek. Midőn mellőle a kétes kimenetel számtalanokat elvont álhatatlan megmaradt, s küzde e mai napig azon huszárok soraiban, mely eddigi győzedelmeinknek több tényezői közé tartozott. A fiú magaviselet nem nyit-e következtetést az apa jellemére, holott az apai tekintély a fiú pályának irányát meghatározhatja.

E választmány minden egyes tagjai tanúságot tehetnek, hogy Bárczay László Úr fiját ellenkező irányra vezetni sosem akarta sőt őszinte szülői örömmel tekinté pályáját. Továbbá Bárczay László Úrnak egyik közeli rokona, az alföldi táborban közelismerést sőt babérokat vívott ki magának.

Sütő János Urat illetően: nem nyílt s meggyőző tanúsága é hazafiúi jellemének miszerint múlt évben tíz hetet töltött távol családjától, dicséretesen töltvén az eredményre nézve fontosabb táborozások egyikét, egyikét azon táborozásoknak, melyekben a szabadság egyik valódi csatája vívatott s egyszersmind egy hosszabb harcz kezdetét vette.

– Nem taglalva a színezetet, melyben ott hol szabad s független a polgári élet, az elv s vélemény különbség nyilatkozik – bátran s őszintén tanúsítja a választmány, miszerint Bárczay László és Sütő János Urak azon hazafiak sorába tartoznak, kik előtt addig becses az élet míg az szabad és független hazában élhetik le. Ily férfiak ügyében nem pirulhat e választmány közbenjárását vállalni, s ennek sikere iránti reményt fejezve ki, Kormány biztos Úr figyelmébe ajánlja azon okokat, melyeknél fogva az idecsatolt folyamodványban férjeiknek Bárczay László és Sütő János Uraknak az ellenük kihirdetett elfogatás alóli feloldoztatást kéri a folyamodók és kéri velök együtt a honvédelmi választmány.”³⁷

Szemere, érvelésüket és a felülvizsgáló bizottság munkáját elbírálva felmentette őket az árulás vádjá alól. Az ugyaneznapi jegyzőkönyvi folytatás szerint elfogatóparancsot adott ki viszont a császári sereg által szabadon engedett politikai foglyok ellen.

A február 23-án megjelent és választmányi ülés előtt felolvasott rendeletei az újoncok két héten belüli kiállításával, az adó behajtásával, a fegyverek beszolgáltatásával és a népgyűlések megtartásával kapcsolatosak. Megparancsolta a fő és alispánoknak osszák fel a megyét és kékthetente, ha kell nemzetőri kísérettel is tartsák meg a gyűléseket, hallgassák meg a nép panaszát és ahol szükséges világosítsák fel az embereket a „Teherbeli egyenlőséggrül”.³⁸ A háború következménye volt, hogy a szabadpiaci árak emelkedtek.

37. Megyei Jegyzőkönyv, 1849. 75. 79.

38. Megyei Jegyzőkönyv, 1849. 106. 30.

Ez derül ki a miskolci mészárosok hozzá benyújtott kérelméből, melyben a hús árának emelését akarták, de Szemere csak a húsárak maximálására volt hajlandó.³⁹

Közben a hadiesemények Borsodban, illetve közvetlen közelében váltakozó szerencsével folytak. Február elején a magyar csapatok nagy aktivitást fejtettek ki. „A branyicskai hegyen és Iglónál 5-én seregeink vitézül viselték magokat Guyon alatt, 10-én bementek Kassára . . . 13-án jött be Klapka serege a Tisza mellől Tokaj vidékéről. 14-én délután kiindultak Kövesd felé. Délután elkezdtek az ágyúk dörögni észak felől Dembinszky serege találkozott Schlickel Tornallyánál, de a sűrű ágyúzásnak kevés sikere volt, mind két rész megtartá helyét . . . 21-én érkezett Görgey tábornok serege egy részével. 22-én Aulich, 23-án Guyon, 24-én Kmeti brigádjaik mentek itt által . . . Mind Kövesd felé mentek a katonák, mert a német azon irányban gyűjté öszve népét . . . s csakugyan 27-én délután meg is szólaltak az ágyúk 28-án délelőtt pedig még sűrűbben hallatszott a dörögésök a bikk felől, nagyszerű ütközet volt Kápolnánál, mert illy nagy erő e hadviselés alatt még nem szállott szembe egymással. Eredmény azonban nem sok volt, legfőbb volt az, hogy mind két részről a fő erők mérközvéen meg, helyöket megtartván, miből átlátá a büszke Windischgrätz, hogy nem könnyű a magyarokkal boldogulni, elestek számosan mindkét részről a mellettük lévő derék olasz Zanini zászlóalj is sokat szenvedett. Talán több siker lett volna, ha éppen akkor Görgey és Dembinszky közt némi feszültség nem uralkodik, mit maga Kossuth egyenlített ki . . .”⁴⁰

Maga Szemere is Kövesden tartózkodott február 28-án: ezt tanúsítja itt megjelentetett plakátja. E plakát egy kisebb csatáról tudósít, mely Kövesdnél volt, de jelentősége nagy, mert a magyarok győztek és még „4 lovag álgút, 32 lovat” is zsákmányoltak. A plakát második fele a Szemere tudósítás szerint, a Fiume „visszahódoltatására” indult két magyar ezredről szólt.⁴¹

Csapataink a kápolnai csata után Tiszafüreden gyülekeztek. Itt zajlott le a hírhedt tiszti lázadás. Szemere is ideérkezett és nem lépett fel erélyesen sem Dembinszky, sem Görgey mellett, hanem Kossuthot hívta levélben. „Ismét baj a vezérek között. D. panasz-kodik, hogy parancsai ellen cselekszenek a vezérek. Iratokkal igazolja. A vezérek ő ellene panaszkodnak. Sok érdek van bolygatva és félek az lehat a legénység közé is. Ez a veszély. Össze kell vonni minden érdeket, hogy a lehető legtöbb érezze magát felelősnek. Mert minden csak D.-t akarja tenni t. i. némely vezérek. Ha nem volna G. én bele vágnék. De G.-t nem ismerem, ő csak téged respektálhat, ha nem kedvel is. Pedig ő a főtényező. Ezért szükség van egyenesen reád. Jőjj zaj nélkül; mintha értekezni jönnél a teendők felett; titkoljuk a bajt. Többet mondok szóval. Ütközben találkozni akarok veled, és megyek N. Hortobágy felé, hogy míg jövünk, elmondhassak mindent. Indulok holnap innen 8–10-kor. Vettert is hozd. Ő tekintély.”⁴²

De nézzük meg valójában, mi is történt a nagy-hortobágyi csárdánál Kossuth és Szemere között. Érdekes dolgokat tudunk meg magától Kossuth Lajostól, aki végső soron nem utasította helyre Görgeyt, hanem emlékirataiban Szemerére hárítva a felelősséget, szinte elkendőzte a tiszafüredi lázadás politikai jelentőségét. „Szemere sürgetett, sietnék a

39. Megyei Jegyzőkönyv, 1849. 116. 37.

40. Szücs M., 1981. 263.

41. Helytörténeti Dokumentumtár, 74. 181.

42. Szemere B., 1870. 19.

táborba, vigyem magammal Mészáros és Vettert is a katasztrófa megelőzésére Füredre, de elénk jön a nagy-hortobágyi csárdához. Jött is Beniczky Lajossal, felvidéki kormánybiztos-sal, aki szívósan pártolta Görgeyt, miközben Szemere előadta, hogy a seregzérek valamennyien a lengyel tábornagy ellen fordultak, egyhangúlag kimondták, Dembinszky-től parancsot többé el nem fogadnak. Szemere szerint a fővezér megtartása a hadsereg feloszlásával lenne egyenlő, ezért ő a kormány döntésének lehetőségét meghagyva azt javasolta, állítassék a fővezér mellé haditanács. Az altábornagy ezt nem fogadta el, ismételtén azt mondván haditerveinek megosztása felől: ha sapkája megtudná, mit tervez a következő órában, ő biz tűzbe vetné. Szemere, ki eddig engemet is mindig Görgey ellen hergelt leveleiben, most kijelenté, hogy a Honvédelmi Bizottmány nevében őreá bízta ideiglenesen a fővezérséget. Azzal a szándékkal indultam Debrecenből, hogy a fővezér elleni fegyvelmezatlenséget Görgeyn torlom meg, ám kiderült, hogy a lázadás Klapka hadtestében kezdődött. S Dembinszky hibás és elkésett, sőt fejtelten intézkedései ellenében a seregpáncsnokok helytállása mentette meg a hadat a katasztrófától. Noha e minősítés a fővezér személyes bátorságát nem vonja kétségbe. A seregpáncsnokok és Szemere döntését jóvá kellett hagynom, ha azzal a módosítással is, hogy főpáncsnokká Vetter Antal tettem, aki ezúttal vállalta a megbízást.”⁴³

Miközben a vezérek viszálya tartott, Miskolc ismét őrizet nélkül maradt. Március 3-án Ramberg, Göcz és Jablonszky tábornokok alatti sereg mintegy 3000 embere bevonult Miskolcra. A tisztviselők elmenekültek. Ramberg fenyegetőzött is, hogy új tisztikart nevez ki és el is hajtatta a főispán és első alispán marháit. 8-án a szolnoki csata hírére Ramberg tábora elvonult és 10-én ismét megjelentek a magyar huszárok.⁴⁴ Szemere Bertalan is visszatért és erélyesen folytatta hadseregszervező munkáját.

Március 16-án látott napvilágot híres rendelete, amely a felsőmagyarországi védésséggel foglalkozott. A védéssereg létrehozásának a célja a következő volt: „akkor is biztosítani Felsőmagyarországot, különösen Gyöngyöstől kezdve, Egeren, Putnokon, Rozsnyón keresztül Lőcséig és innen kezdve Eperjesen, Homonnán, Ungváron, Nyíregyházán a Hegyalján keresztül Miskolczig, midőn hadseregünk jelen nincs. Célja: hogy a néppel egyesülve, apróbb ellenséges táboroknak ellenállhasson . . .”.

A továbbiakban nyolc pontban szabályozta a védéssereg létszámát, tagozódását, az állomány fizetését, szolgálati idejét. Kilátásba helyezte, hogy aki rokkant lesz, holtig ellátást kap, ha elesik a családja 1000 Ft-ot vagy tíz hold földet. Kinevezte a toborzó vezetőket is.⁴⁵

Ugyanakkor igyekezett felhalmozni készleteket a hivatásos had számára. E készletek várható nagyságáról értesítette Kossuthot március 26-i levelében. „Míg a hadsereg kissé időz, szükséges mozgását bevégezvén, én itt használom az időt. Készítetek 6000–8000 tábori edényt, igen czélszerű minta szerint; varnak 30 000 bakancsot 50 000 fejémműt, 5–8000 csizmát, nadrágot néhány ezret, a méztzenzéfiek csinálnak szuronyt, puska csövet, zablát, kengyelvasat, Kassáról vitettem 1000 mázsa ként és salétromot N.-Váradra 86 mázsa puskaport; elfoglaltatott majd 100 ökör és 30–40 000 rőf vászon stb.”⁴⁶

43. Cseres T., 1981. 39798.

44. Szűcs M., 1981. 264.

45. Helytörténeti Dokumentumtár, 53. 4343.

46. Szemere B., 1870. 4–10.

Március 28-án ismét polgári ügyekkel foglalkozott. A zab és gabona árát is maximalta és a jegyzőkönyvből kiderül az is, hogy erre az intézkedésre hivatkozik a honvédelmi választmány, mikor kéri az iparcikkek árának maximalását is, nehogy a földeken dolgozó embereket nagymértékű károsodás érje.⁴⁷ Intézkedett a kápolnai csata után gyávaság miatt agyonlőtt borsodi hadnagy vagyonának édesanyjához való szállítása ügyében is.⁴⁸ Nagy gonddal szerelte fel védseregét is, szűrrel, kalappal vagy kucsmával és puskával. A védsereg költségeinek felét a kormánybiztosság, másik felét a megyék adták.⁴⁹ E védseregben harcolt Egressy Gábor is, kapitányként.⁵⁰

Az országos hadihelyzet a magyarok számára kedvezően alakult.⁵¹ A hatvani, isaszegi győzelmek után „Gödöllőn Kossuth azon ágyban halt, melyből azon nap reggelén Windischgrätz kelt föl” és a váci csatában elesett az egy hónapja Miskolcon járt Göcz tábornok is.⁵²

Kossuth a győzedelmes tavaszi hadjárat közben kormányalakítási tervekkel foglalkozott, ebbe bevonta Szemere Bertalant is. Április 16-i és 19-i leveleiben felkérte Szemere-t a belügyi és rendőri osztály vezetésére és arra, hogy nevezzen ki maga helyett kormánybiztost. Szemere április 20-i válaszlevelében családi okokra és közjogi aggodalmaira hivatkozva kitérő választ adott.⁵³ Többszöri levélváltás következett Kossuth és kormányának leendő tagjai között. 1849. május 2-án hivatalos közlőnyt jelentetnek meg a kormány megalakulásáról. E kormányban Szemere a miniszterelnöki széket kapta.

Kormánybiztosi tevékenységéről a következőképpen emlékeztek meg a megyei közgyűlés május 6-án, a függetlenség kikiáltása alkalmából tartott ünnepélyes közgyűlésen: „... mint az ország kormányát akkoron viselő honvédelmi bizottmány által kinevezett felső-magyarországi teljhatalmú kormánybiztos örködvén felettünk... a feldúlt lelki nyugalmat szent és igazságos ügyünk iránt kebleinkben mindenkor ápolt, de az önkény szolgálai által elszibbasztani igyekezett hazafiúi lelkeseést vissza hozta; ki továbbá is bölcs és erélyes rendelkezései által megyénkben folyamatosan működő a nemzeti szellem felébresztésével felső magyar hon s e közt e megye lelkes fiaiból is oly rögtönözve összevgyűjtött védsereg felállításával nem csak ezen megye, hanem az ezen sereg által nagyrészen biztosított felső magyar hon hazafiúi köszönetét és hálás megösmerését kiérdemelte.”⁵⁴ Ugyanezen közgyűlésen küldöttséget bíztak meg, hogy Szemere Bertalannál tisztelegjen.

„Este a katonák adtak Szemerének fáklyás zenét, ki miniszterelnökké neveztetett ki Kossuth kormányzó által, másnap pedig elhagyá városunkat, hol roppant szorgalommal és belátással intézé a közelebbi hónapokban felső Magyarország ügyeit.”⁵⁵

IRODALOM

Averbuch R. A., 1970. A magyar nép szabadságüzdeme 1848–49-ben. Budapest
Cseres T., 1981. Kossuth Lajos. Budapest

47. Megyei Jegyzőkönyv, 1849. 172. 65.

48. Megyei Jegyzőkönyv, 1849. 162. 60.

49. Papp D., 274–276.

50. Szücs M., 1981. 265.

51. Szücs M., 1981. 265.

52. Szücs M., 1981. 266.

53. Szemere B., 1870. 11.

54. Megyei Jegyzőkönyv, 1849. 524. 139.

55. Szücs M., 1981. 266.

Deák G., 1960. A kormánybiztosi szervezet kiépítése és működése Miskolcon 1848/49. Borsodi Szemle 4. szám.

Halmay B. – Leszih A., 1929. Magyar városok monográfiája – Miskolc. Budapest

Nemeskürty I., 1977. „Kik érted haltak szent világszabadság”. Budapest

Papp D., 1870. Okmánytár Magyarország függetlenségi harcának történetéhez, 1848–49. II. Pest

Ráth M., 1870. Szemere Bertalan összegyűjtött munkája V. Pest

Szendrei J., 1910. Miskolc város története és egyetemes helyirata IV. Miskolc

Várady G., 1976. Ezernyolczszáznegyvennyolc, te csillag. Budapest

Veres L., (szerk.), 1981. Szücs Miklós naplója, 1839–1849. Miskolc

BEITRÄGE ZUR TÄTIGKEIT VON BERTALAN SZEMERE ALS REGIERUNGSKOMISSAR

(Auszug)

Die Verteidigungskommission hat den 13-en Dezember 1848. den jungen Politiker, der sich aber schon grossen Ansehens erfreute, Bertalan Szemere zum bevollmächtigten Regierungskommissar von ganz Oberungarn ernannt.

Auf dem Gebiet des Regierungskommissariates von Oberungarn mit dem Sitz in Miskolc waren vom Oktober 1848. Regierungskommissare tätig, aber zur Zusammenstimmung ihrer Arbeit ist es notwendig geworden einen Regierungskommissar starker Hand über allen zu ernennen. Die militärische Lage ist kritisch geworden und die Errungenschaften der Revolution gerieten in äusserste Gefahr.

Das wirtschaftlich-militärische Verlieren Oberungarns hätte den Zusammenbruch der Revolution bedeuten können. Bertalan Szemere als bevollmächtigter Regierungskommissar hat schon am Tage seiner Ankunft Anordnungen getroffen um die Lage zu stabilisieren . . . Auch er hat seine Residenz nach Miskolc verlegt, weil das andere bedeutende Zentrum Oberungarns, Kaschau oft seinen Herrn gewechselt hat.

Er hat für seine wichtigste Aufgabe die bessere Organisation des Nachschubs der Armee und die Vermeidung der Panik gehalten. Er hat die Zivilverwaltung radikal geführt. Bis Ende Dezember sind täglich seine Anordnungen erschienen, die mit der Neuorganisation der Armee in Zusammenhang waren. Er hat entschlossen Kriegs- und Standgericht aufgestellt. Er hat seine Anordnungen und die Ereignisse in den „Miskolcer Mitteilungen“ veröffentlicht, er hat die Zeitung zu einer aktuellen Tageszeitung von beschränktem Umfang entwickelt. Im Januar wurde Miskolc mehemals zum Kriegsschauplatz. Bertalan Szemere war gezwungen die Stadt für einige Tage seinem Schicksal zu überlassen, aber als er zurückkam, traf er gleich Massnahmen im Interesse der Wiederherstellung der ungarischen Verwaltung. Er versucht die Bewohner auch damit anzufeuern, dass er jeden kleinen Sieg bekanntgibt. Er hat sich wegen der berüchtigten Offizierrevolte in Tiszafüred nach der Kápolnár Schlacht auch mit Kossuth getroffen und versuchte die Gegensätze der Offiziere im Interesse der Einheit zu überbrücken. Mit seinen energischen Massnahmen hat er zur reibungslosen Versorgung der sich sammelnden Armee beigetragen. Mit seiner Tätigkeit hat er zur Bewahrung der revolutionären Errungenschaften und zur Neuorganisation der später siegreich vorrückenden ungarischen Armee beigetragen.

Seine einige Monate lange hat Tätigkeit sowohl im Kreise der Bevölkerung als auch bei der Verteidigungskommission eine Anerkennung hervorgerufen. Danach vom Mai 1849 bis zum Zusammenbruch der Revolution ist er verdienterweise Ministerpräsident geworden.

János Hugyecz